

تسکات و بایسته‌های حقوق داخلی و بین‌المللی سازمان‌های مردم‌نهاد

نویسندگان

■ اسماعیل آجرلو ■ و ■ مصطفی منصوریان ■ ■ ■

ناظر علمی : دکتر علی بهادر، د.ر.م

به اهتمام : سازمان بسیج حقوقدانان

سرشناسه:	آجرلو، اسماعیل، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور:	تشکیلات و بایسته های حقوق داخلی و بین المللی سازمانهای مردم نهاد: به ضمیمه مطالعه فرآیند تاسیس و اداره سمن ها در عرصه داخلی و بین المللی / نویسندگان اسماعیل آجرلو، مصطفی منصوریان ؛ به اهتمام سازمان بسیج حقوقدانان.
مشخصات نشر:	تهران: پژواک عدالت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۱۷۶ ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ سم.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۶۴۷۶-۱-۳
یادداشت:	فیپا
وضعیت فهرست نویسی:	کتابنامه: ص. ۱۷۴ - ۱۷۶؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع:	سازمانهای غیردولتی -- ایران -- مدیریت
موضوع:	Non-governmental organizations -- Iran -- Management
شماره افزوده:	منصوریان، مصطفی، ۱۳۶۷-
شماره افزوده:	سازمان بسیج حقوق دانان
رده بندی کلاسه:	HD۲۷۶۹/۲ / الف۱۹۳ ۱۱
رده بندی دیویی:	۲۱/۳۱ ۱۵۵
شماره کتابشناسی ملی:	۳۲۹۶۵۱

تشکیلات و بایسته های حقوق داخلی و بین المللی سازمان های مردم نهاد

نویسندگان: اسماعیل آجرلو و مصطفی منصوریان

ناظر علمی: دکتر علی بهادر خرمشیر

به اهتمام: سازمان بسیج حقوق دانان

ناشر: پژواک عدالت

صفحه آرا و ویراستار: حمیده قاسمی

امور رایانه ای: محمد مهدی تاجیک

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

فصل اول

آشنایی با ماهیت
سازمان‌های مردم‌نهاد

۱۰

۱۴

گفتار نخست:

۱۷..... پیشینه و خاستگاه

گفتار دوم:

۲۰..... مفهوم‌شناسی

گفتار سوم:

۲۲..... مؤلفه‌ها

گفتار چهارم:

۲۶..... نقش‌ها و کارها

فصل دوم

چارچوب حقوقی
سازمان‌های مردم‌نهاد
در جمهوری اسلامی ایران

۲۸

گفتار نخست:

۲۹..... مبنای قانونی سازمان‌های غیردولتی

گفتار دوم:

۳۴..... کارکردهای سازمان‌های غیردولتی

۳۵..... الف: اقدامات اجرایی

۳۵..... ب: اقدامات فرهنگی

۳۵..... ج: اقدامات آموزشی

..... د: اقدامات پژوهشی

۳۶..... ه: ایجاد ارتباط با بخش‌های دولتی

گفتار سوم:

۳۷..... حقوق و تکالیف قانونی سازمان‌های غیردولتی

۳۷..... الف- برخورداری از شخصیت حقوقی

۳۷..... ب- قلمرو و ضوابط فعالیت سمن‌ها

۳۸..... ج- ارائه گزارش

- د- تأمین هزینه‌ها و تخصیص آن‌ها ۳۹
- ه- همکاری با مراجع نظارتی ۴۰
- و- دسترسی به اطلاعات موجود در مؤسسات عمومی ۴۰
- ز- تکلیف دولت و سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و عمومی ۴۰
- گفتار چهارم:**
- نظارت بر سازمان‌های غیردولتی ۴۱

فصل سوم

اراع سازمان‌های
غیردولتی و فرآیند
دلی تشکیل آن‌ها

۴۳

گفتار نخست:

- شرکت‌ها و مؤسسات غیرتجاری موضوع قانون تجارت ۴۵
- الف- تعریف و مشخصات مؤسسه غیرتجاری ۴۶
- ب- فرآیند تأسیس و ثبت مؤسسات غیرتجاری ۴۷
- ج- انحلال و تصفیه ۴۹

گفتار دوم:

- سازمان‌های غیردولتی خاص دارای قانون و نهاد متولی خاص ۵۰
- الف- مؤسسات فرهنگی و هنری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۵۲
- ب- انجمن‌های ارث فرهنگی ۶۰
- ج- تشکلهای دینی، هیئت‌های مذهبی ۶۲

گفتار سوم:

- سازمان‌های غیردولتی مردم‌نهاد یا سمن‌ها ۶۸
- الف- فرآیند کلی تأسیس انواع سازمان‌ها و مردم‌نهاد (سمن‌ها) ۶۸

فصل چهارم

انواع سازمان‌های
مردم‌نهاد (سمن‌ها) و
فرآیند ثبت و تأسیس
آن‌ها

۷۲

گفتار نخست:

- فرآیند تشکیل و ثبت سازمان‌های غیردولتی مردم‌نهاد در وزارت کشور ۷۳
- الف- مراحل تأسیس سمن در وزارت کشور ۷۳
- ب- مدارک لازم ثبت سازمان‌های مردم‌نهاد ۷۵
- ج- موضوعات قابل طرح برای ثبت سمن در وزارت کشور ۷۵

د- نکات تکمیلی ۷۶

گفتار دوم:

فرآیند تشکیل و ثبت سازمان‌های مردم‌نهاد جوانان ۷۹

الف- تعریف و ضرورت تشکیل سمن جوانان ۷۹

ب- موضوعات دارای اولویت تأسیس سازمان مردم‌نهاد جوانان ۸۰

ج- مراحل و مدارک صدور مجوز تأسیس سازمان مردم‌نهاد (سمن) ۸۱

د- آشنایی با اصطلاحات و ارکان موجود در اساسنامه سمن جوانان ۸۲

هـ- امور مالی، انحلال و تسویه سمن جوانان ۸۸

و- فرآیند تأیید طرح‌های پیشنهادی سمن‌ها و تخصیص مبلغ حمایتی ۸۹

گفتار سوم:

مؤسسات غیردولتی و خیریه سازمان بهزیستی و نیروی انتظامی ۹۱

ب- انجمن‌ها و مؤسسات غیردولتی بهزیستی ۹۳

ب- مؤسسات خیریه بهزیستی ۹۸

انجمن‌های خیریه نیروی انتظامی ۱۰۰

گفتار چهارم:

مباحث تکمیلی ۱۰۲

الف- نقش سازمان ثبت احوال و اداره ثبت سمن‌ها ۱۰۲

ب- فرآیند تطبیق سمن‌ها با بیان‌نامه ویژه ۱۰۶

ج- فرآیند تشکیل شبکه سمن‌ها ۱۰۹

فصل پنجم

الزامات حقوقی

حاکم بر سازمان‌های

مردم‌نهاد

۱۱۱

گفتار نخست:

انعقاد قرارداد ۱۱۲

گفتار دوم:

وضعیت حقوقی کارکنان سمن‌ها ۱۱۵

الف- ماهیت قرارداد کار و حاکمیت آن بر کارکنان سمن‌ها ۱۱۶

ب- قالب‌های رایج قرارداد کار برای سمن‌ها ۱۱۸

ج- نکات تکمیلی ۱۲۲

گفتار سوم:

الزامات حقوقی و اداری سمن‌ها ۱۳۹

الف- شناسه ملی اشخاص حقوقی برای سمن‌ها ۱۳۹

ب- نکات کاربردی در اخذ و استفاده از شناسه ملی سمن ۱۳۱

گفتار چهارم:

ضوابط حقوقی حاکم بر بیمه‌ی سمن‌ها ۱۳۳

الف- بیمه کارکنان سمن ۱۳۳

ب- ضوابط بیمه‌ای سمن‌ها در پیمانکاری ۱۳۵

ج- بیمه پژوهش‌گری سمن‌ها ۱۳۶

د- نکات حقوقی تکمیلی ۱۳۷

گفتار پنجم:

ضوابط مالیاتی سمن‌ها ۱۳۹

الف- قوانین مربوط به معافیت مالیاتی سازمان‌های مردم‌نهاد ۱۳۹

ب- نحوه استفاده از معافیت مالیاتی ۱۴۰

ج- نحوه دریافت شماره اقتصادی برای سمن‌ها ۱۴۱

د- نکات تکمیلی ۱۴۲

فصل ششم

اقتضانات حقوقی

سازمان‌های مردم‌نهاد

در عرصه بین‌الملل

۱۴۴

گفتار نخست:

انواع اعتبارنامه‌های سازمان ملل متحد برای سمن‌ها ۱۴۶

الف- اعتبارنامه‌های موقت ۱۴۶

ب- اعتبارنامه‌های دائمی (وضعیت مشورتی) ۱۴۸

گفتار دوم:

وضعیت مشورتی شورای اقتصادی و اجتماعی ۱۵۵

الف- شرایط لازم برای برخورداری از صلاحیت مشورتی ۱۵۶

ب- انواع وضعیت‌های مشورتی ۱۵۷

گفتار سوم:

فرآیند درخواست وضعیت مشورتی ۱۶۰

الف- ثبت مشخصات ۱۶۱

- ب- درخواست برخط (آنلاین) ۱۶۲
- ج- بررسی (اولیه) درخواست توسط شاخه سازمان‌های غیر دولتی ۱۶۷
- د- بررسی توسط کمیته سازمان‌های غیر دولتی شورای اقتصادی و اجتماعی ۱۶۸
- ه- تصمیم نهایی شورای اقتصادی و اجتماعی ۱۷۰

گفتار چهارم:

- تکالیف سمن‌های برخوردار از وضعیت مشورتی ۱۷۱
- الف- ارائه گزارش‌های چهار ساله ۱۷۱
- ب- انحلال یا تعلیق وضعیت مشورتی سمن‌ها ۱۷۲

جمع‌بندی ۱۷۳

- منابع و مأخذ ۱۷۴
- آشای فاسی ۱۷۴
- ب- اشکالی ۱۷۵
- ج- اسناد، قوانین و مقررات ۱۷۵
- د. پایگاه‌های اینترنتی ۱۷۶

مقدمه

سازمان مردم‌پهاد یا (NGO) به اشکال مختلف در سراسر جهان استفاده می‌شود. با توجه به ادبیاتی که در رابطه با آن به کار گرفته شده است، سازمان‌های متعددی را در بر می‌گیرند. سازمان‌های مردم‌پهاد برای رسیدن به اهداف عمومی، مالیاتی می‌کنند و معمولاً در جهت پیشبرد «اهداف سیاسی»، «هویت‌بخشی»، «مشارکت‌سازی» یا «اجتماعی» اعضا در حرکت هستند.

با نگاهی همه‌جانبه، اگر اهداف توسعه‌یابنده را شامل مواردی نظیر مشارکت‌سازی، هویت‌بخشی، عدالت‌محوری، امنیت، تردید هر یک از بازیگران میدان توسعه اعم از دولت، بازار، جامعه و سازمان‌های غیردولتی در عرصه تصمیم‌سازی‌ها، سهم و نقش کارکردی متناهی با شأن و منزلت خود خواهند داشت. در میان این بازیگران اما، سازمان‌های غیردولتی با توجه به جایگاه و میدان عمل فراگیر و گسترده‌ای که در محیط توسعه حاکم ملی و بین‌المللی دارند، اهمیت شایان توجهی یافته‌اند. سازمان‌های مردم‌پهاد را می‌توان به منزله‌ی بازوان قدرتمندی به منظور کمک به سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی و خصوصی دانست. کاهش حجم کاری دستگاه‌ها، کمک

به حقوق شهروندی و ایجاد نشاط اجتماعی در جامعه از جمله وظایفی اصلی سازمان‌های مردم‌نهاد است که با نظارت دقیق بر روند برنامه‌های این ارگان مردم‌نهاد می‌توان شاهد رشد و شکوفایی مدیریت شهری و توسعه پایدار نظام بود. با این حال، یکی از سازوکارهای بنیادین در فرآیند توسعه پایدار تقویت سازمان‌های غیردولتی (سمن) است و هر جامعه‌ای که خواستار توسعه پایدار باشد، نمی‌تواند فعالیت سازمان‌های غیردولتی را نادیده بگیرد و در هیچ جامعه‌ای نمی‌توان بدون فراهم کردن زمینه‌های مناسب برای فعالیت سازمان‌های غیردولتی به سوی توسعه پایدار گام برداشت.^۱

در جمهوری اسلامی ایران نیز گرایش جوانان به سازمان‌های مردم‌نهاد در حد چشمگیری گسترش می‌یابد، به طوری که نهادهای متولی صدور مجوز فعالیت سمن‌ها در سال‌های اخیر با انبوهی از متقاضیان تأسیس این سازمان‌ها مواجه شده‌اند. ترونی بر آن که بسیاری دیگر از جوانان بدون مراجعه به سازمان‌های دولتی مربوطه به صورت مستقل به تأسیس و یا عضویت در سازمان‌های مدنی از طریق مبادرت می‌ورزند.

امروزه دولت‌ها با نگرش فراگیر ملی، با این تحول شگرف همراه شده‌اند. این همراهی زمانی مؤثر واقع است که علاوه بر پوشش وسیع و کمیت بزرگی از جامعه را در سازمان‌های مردم‌نهاد ساماندهی نماید. ثانیاً این سازمان‌ها بتوانند خدمات مفیدی در ارتقاء سطح علمی، فرهنگی، بهداشتی و سلامت افراد جامعه ارائه نمایند. تحقق اهداف فوق و گسترش فعالیت‌های مردم‌نهاد، خصوصاً سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط با جوانان یکی از اهداف نظام مدنی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.^۲

مسلماً تحقق تمام این آرمان‌ها و اهداف سمن‌ها در وهله نخست نیازمند آگاهی و مهارت سمن‌ها و سازمان‌های مختلف از وظایف و حقوق خویش دارد. یعنی تا زمانی که این سازمان‌ها آشنایی کافی با امور اداری و حقوقی خود نداشته باشند قطعاً نخواهند توانست سازوکار و ساختار مناسبی برای

۱. نوعی، غلامحسین و ساجع، لیلا، نقش سازمان‌های غیردولتی (سمن‌ها) در توسعه پایدار، اولین همایش بین‌المللی گردشگری و توسعه پایدار، انتشارات بوم سازه، پایگاه سیویلیکا، ۱۳۹۰.

۲. همان.

مطالبه‌گری اجتماعی و اجرای فعالیت‌های مختلف عمومی ایجاد کرده و نقش خود را ایفا نمایند. بنابراین یکی از وظایف سمن‌ها و از طرفی یکی از تکالیف نهادهای متولی این امور، توان‌افزایی و مهارت‌افزایی سمن‌ها در این زمینه است. یک سمن موفق در وهله نخست باید از امور اداری و ساختاری مربوط به تشکیل و مدیریت خود، آگاه باشد تا به شکل سالم و کامل شکل گرفته و با رعایت قانون و مقررات فعالیت نماید. از طرفی سازمان‌های مردم‌نهاد عمدتاً به دلیل ماهیت مردمی، عمومی و داوطلبانه خود و حضور افراد مختلف با سطوح دانش مختلف در آن‌ها کمتر به الزامات حقوقی قضایی فعالیت‌های خود آشنا هستند. عدم توجه به ماهیت و اقتضائات حقوقی سمن‌ها و فعالیت آن‌ها غالباً سبب بروز مشکلات زیادی در تأسیس و اداره و فعالیت این سازمان‌ها می‌شود و آن‌ها را از تحقق اهداف و آرمان‌های خود باز می‌دارد. این موضوع و مراجعه زیاد و درخواست فراوان سمن‌ها و اعضا آن‌ها برای سنجش اطلاعات حقوقی، انگیزه اصلی مؤلفان این مجموعه بوده است تا بتوانند این کتاب بتواند به اهم موضوعات و مسائل حقوقی مربوط به سمن‌ها پاسخ دهد. لذا هدف اصلی این کتاب آشنایی دبیران، اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد و علاقه‌مندان به تشکیل این‌گونه سازمان‌ها با مهم‌ترین موضوعات اداری و حقوقی سمن‌هاست.

از این رو با طبقه‌بندی اهم مسائل و مشکلات مطرح‌شده در این زمینه، این کتاب در شش فصل اصلی تدوین شده است. فصل اول به آشنایی با ماهیت سازمان‌های مردم‌نهاد و تعاریف آن اختصاص یافته است. فصل دوم ترسیم چارچوب حقوقی حاکم بر سازمان‌های غیردولتی را عهده‌دار است. در فصول سوم و چهارم آشنایی با انواع سازمان‌های غیردولتی و فرآیند کلی تشکیل آن‌ها و نیز فرآیند تأسیس و ثبت انواع سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) مدنظر قرار گرفته است. فصل پنجم عهده‌دار تبیین الزامات و ضوابط حقوقی مربوط به سازمان‌های غیردولتی است و در نهایت نیز در فصل ششم وضعیت سازمان‌های غیردولتی در عرصه بین‌الملل، فرآیند ثبت این سازمان‌ها در سازمان ملل متحد و آثار آن مورد بررسی قرار گرفته است. سخن نهایی آنکه: با توجه به حجم زیاد مباحث و گستردگی موضوعات و

عناوین سعی شده هریک از سرفصل‌ها به شکل مختصر و خلاصه ارائه شود تا خوانندگان محترم با مجموعه‌ای کامل از مسائل کاربردی و توضیحات مربوطه آشنا شوند. با عنایت به حساسیت موضوعات حقوقی و قضایی باید تأکید کرد که قطعاً مطالعه این کتاب به تنهایی نمی‌تواند افراد را از مراجعه به صاحب‌نظران و حقوق‌دانان و وکلای مربوط به هر بحث بی‌نیاز سازد؛ چرا که در موضوعات حقوقی، هر پرونده و هر مورد خاص می‌تواند شرایط متفاوت و ویژه خود را داشته باشد. لذا این کتاب با تمام دقت و جامعیت خود فقط می‌تواند آگاهی‌های عمومی مربوط به امور اداری و حقوقی سمن‌ها و اعضا آن‌ها را تسهیل نماید.